

Микола Олексійович Мацішин,

кандидат педагогічних наук, помічник ректора Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького з міжнародного співробітництва, м. Хмельницький

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО МЕТОДИКИ ПРОЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті охарактеризовано наукові категорії “освіта” та “навчання”. Визначено сутність педагогічного проектування та проаналізовано підходи науковців до його трактування. Визначено авторське бачення педагогічного проектування навчального процесу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. У процесі дослідження автором висвітлено загальне значення доцільності проектування освітнього процесу в галузі методики викладання дисциплін циклу професійної та практичної підготовки.

Ключові слова: освіта, навчання, педагогічне проектування, методика проектування, майбутні офіцери-прикордонники.

Постановка проблеми у загальному вигляді. З огляду на геополітичне розташування нашої країни на Державну прикордонну службу України (далі – ДПСУ) поставлено завдання щодо кардинального підвищення якості охорони державного кордону, яка базується на впровадженні європейських стандартів у здійсненні прикордонного контролю. Очевидним є те, що ефективність виконання цього завдання безпосередньо залежить від рівня сформованості професійної компетентності офіцерів-прикордонників. У свою чергу, професійна компетентність перебуває у прямій залежності від професійного навчання курсантів. Зазначимо, що навчання високопрофесійного та конкурентоспроможного фахівця є доволі складним процесом, який охоплює весь період підготовки курсантів і залежить від якісної реалізації методики викладання навчальних дисциплін у навчально-виховному процесі.

Європейські освітні зміни в організації вищої освіти суттєво підвищили вимоги до методики організації навчання у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (далі – НАДПСУ). Насамперед, інновації стосуються впровадження у навчально-виховний процес передових європейських методик викладання відповідно до вимог Болонської декларації та розширення мобільності навчального процесу на основі чіткого і виваженого підходу до його проектування. У нашому баченні розробки наукового підходу до проектування потребує, насамперед, організація навчально-виховного процесу під час викладання курсантам дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, адже саме ці дисципліни мають вагомий вплив на формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор, свідчить, що загальні питання організації навчального процесу майбутніх офіцерів-прикордонників були предметом уваги у педагогічних наукових колах. Зокрема, активно досліджується професійна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до правової (В. Райко), виховної (А. Галімов), психологічної (Л. Боровик, С. Філіппов) діяльності. У своїх дисертаційних роботах І. Криворучко та В. Кирилюк обґрунтували методику впровадження інтерактивних технологій у навчально-виховний процес НАДПСУ. Ґрунтовним науковим дослідженням у галузі методики навчання офіцерів-прикордонників вважаємо монографію О. Торічного, яка присвячена вивченню методичних аспектів формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів ПСУ під час вивчення навчальних дисциплін професійної і загальновійськової підготовки.

Задля об'єктивності зазначимо, що окремі питання методики організації навчального процесу у вищих військових навчальних закладах подано в роботах В. Бачевського, І. Біжана, С. Будника, Н. Генералової, Я. Корнійчука, Г. Марченка, В. Неїжмака, В. Шняка та ін. Однак, проведений нами аналіз засвідчив відсутність ґрунтовних наукових досліджень, які би були присвячені

висвітленню методики навчання дисциплін циклу професійної і практичної підготовки, під час яких безпосередньо відбувається формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

На основі аналізу наукових публікацій встановлено і той факт, що нині висвітлено лише загальні питання теорії педагогічного проектування у роботах В. Безпалька, В. Давидова, М. Махмутова, В. Сластьоніна та ін. Наприклад, методичні аспекти процедури проектування освітнього процесу подано в дисертаційних роботах А. Баранової (проектування навчально-методичних комплексів у загально-технічній підготовці студентів); С. Нечаєва (проектування дидактичного інформаційного середовища і методика його використання у вищій професійній освіті); Ю. Татура (системне проектування вищої освіти) та ін. Але методика проектування навчального процесу курсантів ДПСУ ще не була в центрі уваги науковців. Отже, відсутність напрацювань у зазначеному напрямку спонукали нас до проведення дослідження і зумовили написання статті.

Мета статті – дослідити загальні підходи до проектування навчального процесу та визначити особливості, а також основні завдання проектування навчання майбутніх офіцерів-прикордонників під час вивчення дисциплін циклу професійної і практичної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Нині у професійну діяльність офіцерів ДПСУ впроваджено принципово нову модель охорони державного кордону, яка передбачає: посилення підтримки оперативно-розшукових сил та засобів підрозділами для виконання спеціальних завдань, проведення спільних скоординованих дії з підрозділами і співробітниками інших правоохоронних органів. З огляду на це, у Концепції розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року [7] суттєва увага приділена реорганізації системи професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників з урахуванням загальноєвропейських стандартів освіти. Окреслені вимоги в організації прикордонної служби вимагають удосконалення методики навчання майбутніх офіцерів-

прикордонників, що повинна бути зорієнтована на компетентнісний підхід до проектування цілісної системи навчального процесу.

Сьогодні досить гостро відчувається потреба у високопрофесійній праці офіцера-прикордонника, яка стала доволі актуальною у період інноваційної перебудови системи вищої освіти в нашій країні у цілому та реорганізації навчально-виховного процесу в НАДПСУ, зокрема. На концептуальному рівні ці потреби виражаються у вирішенні питань диференціації знань, які здобувають курсанти, тоді як розширення знань диктується змінами, що відбуваються в суспільстві і ДПСУ. На методичному рівні відбувається системний пошук методики формування змісту програм навчальних дисциплін, підготовки навчально-методичної літератури, випуску нових підручників, які би були спрямовані на пошук прогресивних форм методів організації навчання курсантів-прикордонників. Украв необхідним вважаємо і деяке переосмислення змісту навчальних планів та програм професійної підготовки курсантів, що продиктоване появою державних освітніх стандартів нового покоління, які підвищують, з одного боку, відповідальність НАДПСУ за програму навчання курсантів, а з іншого – надають можливість самостійно розробляти програми, причому значно розширено вимоги до організаційно-методичного забезпечення навчального процесу.

У силу обставин, що склалися нині, можна виокремити суперечності між:

– опануванням теоретичних знань і формуванням практичних навичок під час професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників;

– спрямованістю навчально-виховного процесу в НАДПСУ на побудову цілісної методичної системи підготовки фахівця-професіонала та відсутністю узгодженості між теоретичною і практичною складовими підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ.

Саме задля розв'язання зазначених суперечностей розглядаємо проектування як вагомий методичний важіль, який сприятиме науковій організації всього навчального процесу.

З огляду на логіку нашого дослідження, насамперед, варто зупинитися на сутності двох наукових категорій “освіта” та “навчання”, адже ці наукові дефініції вважаємо першоосновами у процедурі педагогічного проектування. За означенням, прийнятим XX сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО, під освітою розуміється “процес та результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, при якому вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання” [2, с. 241]. Отже, “освіта” з педагогічної точки зору містить у собі два аспекти: з одного боку – це процес передачі соціального досвіду суспільством підростаючому поколінню, тобто процес навчання, з іншого – це рівень опанування людиною соціального досвіду і способів застосування цих знань у практичній діяльності.

Під час передачі суспільством досвіду новому поколінню у курсантів формується власне ставлення до навколишньої дійсності. Таке дидактичне тлумачення поняття не суперечить тому, яке подано в Законі “Про освіту” [4], а саме: освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства та держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості і найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових та фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями. У нашому баченні відмінність цього тлумачення поняття “освіта” у педагогічному та юридичному трактуванні полягає лише в тому, що воно розглядається в Законі не лише як соціально-педагогічна, але й як соціально-юридична категорія.

Класик дидактики І. Лернер [8] підкреслював, що основна соціальна функція освіти – це передача досвіду, який накопичений попередніми поколіннями. Сьогодні, у переважній більшості вищих навчальних закладів саме ця функція покладена в основу конструювання змісту освіти, а також навчальних програм та підручників. Тобто, до уваги береться спеціально

відібраний обсяг знань, умінь і навичок, який базується на аксіомі про те, що глибина розуміння є пропорційною кількості вивченого матеріалу. Такий підхід є екстенсивним та не веде до особистісно-орієнтованого навчання. Сьогодні педагогічна наука вимагає нового підходу до методики організації освітнього процесу, коли сам навчальний матеріал на основі педагогічно-виваженого проектування стає не лише предметом засвоєння, а й зовнішньою складовою освіти та освітнім середовищем для навчальної діяльності.

Зупинимось на аналізі сутності наукової категорії “навчання”. У педагогічному словнику за авторством С. Гончаренка зазначено, що навчання – “це цілеспрямований процес передачі і засвоєння знань, умінь, навичок та способів пізнавальної діяльності людини” [2, с. 223]. Науковець акцентує увагу на тому, що зміст навчання зумовлюється рівнем розвитку наук, тоді як методи і форми навчання – потребами суспільства, а також віковими й індивідуальними особливостями. Загальновідомим є той факт, що навчання у будь-якому вищому навчальному закладі – це процес безпосередньої взаємодії викладача та курсантів. Не є винятком і військові навчальні заклади.

Нині провідні науковці (В. Беспалько, А. Вербицький) розглядають навчальний процес з технологічних позицій, тобто як об’єкт проектування. Поняття проектування походить від латинського *projectus* – “кинутий вперед”. У більшості словників проект трактується як план, задум чого-небудь, що станеться в майбутньому.

Сам термін “педагогічне проектування” ввів у вітчизняний науковий обіг А. Макаренко. Цю наукову категорію він пропонував використовували лише до виховного процесу. Зокрема, автор зазначав, що “педагогічне проектування – це необхідний початковий момент в організації виховного процесу. Як не можна без проекту побудувати будинок, так не можна і виховати потрібних людей, не маючи уявлення про те, які якості їм повинні бути притаманні. Лише через проектування можна включити виховні цілі в організації об’єктивного процесу виховання дітей” [5, с. 68].

Науковці вважають, що педагогічне проектування – це не лише діяльність, а, передусім, послідовна зміна станів, які характеризуються певними завданнями, видами діяльністю, накопиченням корисної інформації. У науковій літературі багато науковців зазначають різні етапи у розвитку проектування. Найпоширенішим вважають положення Дж. Джонса [3], який називає три етапи процесу проектування: дивергенція (розширення меж проектної ситуації з метою забезпечення досить великого простору для пошуку рішення); трансформація (створення принципів та концепцій); конвергенція (вибір оптимального варіанта рішення з багатьох альтернативних).

Зупинимось більш ґрунтовніше на характеристиці підходів науковців до сутності педагогічного проектування. У своєму дослідженні В. Безрукова [1] зазначає, що педагогічні проекти становлять собою розробку основних деталей майбутньої діяльності. Наприклад, Г. Щедровицький [11] зазначав, що для процесу проектування необхідною є “особлива спеціальність педагога-проектувальника, який розробляє проект людини майбутнього суспільства”. Діяльність такого фахівця має бути спрямована на конкретний проект для того, щоб потім можна було побудувати програму навчання і виховання, причому сам проект може бути вироблений лише на основі аналізу й усвідомлення процедури педагогічної діяльності.

Як зазначає І. Колеснікова [6], педагогічне проектування навчального процесу історично обумовлено об’єктивною необхідністю розвитку суб’єктів педагогічної діяльності у конкретному навчальному закладі. Науковець наголошує на тому, що проектування можна розглядати як:

- специфічний вид діяльності, спрямований на створення проекту як особливого виду продукту;
- науково-практичний метод вивчення та перетворення дійсності (метод практико-орієнтованої науки);
- форму породження інновацій, яка характерна для технологічної культури;
- управлінську процедуру.

Відповідно до цього, педагогічне проектування розуміється авторкою “як практико-орієнтована діяльність, метою якої є розробка нових, відсутніх у практиці освітніх систем і видів педагогічної діяльності” [6, с. 10].

У дисертаційній роботі О. Шевченка [10] педагогічне проектування розглядається як сукупність здійснюваних у сфері освіти видів професійної діяльності, форм організації освітнього простору. Особливим його об’єктом є зміст освіти, яка виступає як цільова та смислова єдність, у ній мають бути подані досвід пізнавальної діяльності, досвід продуктивної діяльності, досвід творчої діяльності і досвід морально-ціннісних орієнтації. Їх синтез в освітньому проекті забезпечує формування нових, системних за своєю природою якостей майбутнього фахівця.

Нам імпонують погляди Ю. Татура [9], який констатує, що найбільш доцільно розглядати проектування як “частину діяльності викладача вищих навчальних закладів, що передбачає створення прообразу навчально-виховного процесу, наприклад у формі навчальної програми” [9, с. 10]. Мета проектування в сфері освіти – підготувати створення нових або перетворити функціонування та розвиток систем чи їх елементів, які уже створені. Науковець наголошує на тому, що педагогічні проекти становлять собою моделі структурно-функціонального типу, які базуються на конкретній концепції і подані у вигляді опису взаємопов’язаних, але функціонально різних елементів.

У нашому баченні дидактичне проектування підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників – це особливий вид інноваційної поліфункціональної діяльності суб’єктів освітньо-професійного середовища, за допомогою якої створюються педагогічні умови для формування професійної компетентності особистості курсанта. Проектування містить вагомі можливості для самореалізації особистості в освітній та професійній діяльності, що надає можливість ефективно взаємодіяти всім суб’єктам освітнього процесу.

Беручи до уваги предмет нашого дослідження, з методичної точки зору, педагогічне проектування розглядаємо як творчий процес, який будується на оригінальних, нетрадиційних рішеннях і передбачає організацію індивідуальної

та колективної творчості, що ґрунтується на створенні нових завдань організації навчального процесу побудови освітнього середовища під час викладання курсантам дисциплін циклу професійної і практичної підготовки. Педагогічне проектування є основоположним для проектної парадигми в освіті, а тому характеризує конкретні педагогічні системи, забезпечуючи досягнення нових цілей у межах можливих ресурсів освітнього середовища та специфіки конкретного навчального закладу.

Різновидом педагогічного проекту є моделювання дисциплінарного освітнього простору, що може створюватися на основі різних теоретичних і методичних підходів до організації навчання курсантів під час вивчення дисциплін, які належать до циклу професійної та практичної підготовки (“Основи охорони державного кордону”, “Управління прикордонним підрозділом”, “Служба прикордонних нарядів у пунктах пропуску через державний кордон”, “Здійснення прикордонного контролю”, “Паспортний контроль”, “Тилове забезпечення охорони кордону”, “Основи оперативно-розшукової діяльності”, “Інформаційно-телекомунікаційні системи прикордонних підрозділів”, “Стажування у підрозділах охорони кордону”).

Ми вважаємо, що проектування освітнього середовища якісним чином вплине на професіоналізм майбутніх офіцерів-прикордонників, створить принципово нові види і форми їх навчальної діяльності, забезпечуючи результативність навчальної праці. Проектування освітнього середовища в НАДПСУ має свою специфіку. Воно вимагає орієнтації на цілі освітнього процесу, виявлення принципово нових освітніх ресурсів, формулювання суспільно значущої освітньої політики під час професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, взяття на себе відповідальності за наслідки реалізованих ініціатив.

У зв’язку з цим, ми вважаємо у якості першочергових своїх завдань реалізувати проектний підхід в організації навчального процесу в академії ДПСУ, напрацювати конкретні методичні основи проектування й організації

навчання майбутніх офіцерів-прикордонників з дисциплін циклу професійної та практичної підготовки і розробити концептуальну методичну систему.

На основі узагальнення підходів науковців можна констатувати, що предметом проектування з методичної точки зору можуть стати зразки майбутніх програм, підручників тощо. У нашому баченні прикладне значення проектування освітнього процесу в НАДПСУ в галузі методики викладання дисциплін циклу професійної та практичної підготовки повинно бути спрямовано на організацію практичної діяльності викладацького корпусу і курсантів та безпосередньо націлювати їх на вирішення завдань розвитку, перетворення, удосконалення, а також вирішення протиріч у сучасній освітній системі підготовки високо компетентних кадрів для ДПСУ.

Висновки. У процесі вивчення означеного кола питань встановлено, що сьогодні ведеться активна розробка педагогічного проектування, яка пов'язана з потребами сучасного ринку праці у сфері підготовки професіоналів згідно з міжнародними вимогами до якісної підготовки фахівців як основи професіоналізму ще під час навчання, а також зі структурно-змістовної реформою вищої освіти в Україні. Навчання має двосторонній характер і вимагає тісної взаємодії між викладачами та курсантами на всіх етапах навчальної роботи, починаючи з постановки цілей і завершуючи оцінюванням. Саме проектування посідає центральне місце у методиці організації навчального процесу. При інноваційному підході до проектування навчання освіта стає особистісно-значущою діяльністю. Тим самим, ми плануємо вирішити проблему подолання відчуження курсантів від діяльності з поширеними негативними засобами навчання (шпаргалками, списуванням, скачуванням з Інтернету тощо).

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У нашому баченні проектування тісно пов'язано з такими поняттями, як “природа проектної діяльності”, “алгоритм проектування”, “суб'єкти проектної діяльності”, “предмети (об'єкти) проектування”, “ціннісні установки й умови запровадження проектів”, “засоби проектної діяльності”. Саме вони і будуть

становити для нас змістовну основу подальшого дослідження у методичному аспекті.

Список використаної літератури

1. Безрукава, В. С. Педагогика: Проективная педагогика / В. Безрукава. – Екатеринбург : Деловая книга, 1996. – 342 с.
2. Гончаренко, С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко ; [голов. ред. С. Головка]. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Джонс, Дж. Методы проектирования / Дж. Джонс ; [пер. с англ.]. – 2-е изд., доп. – М. : Мир, 1986. – 326 с.
4. Про освіту : Закон України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 34). – Режим доступу : http://lp.edu.ua/sites/default/files/zakon_pro_osvitu.pdf.
5. Козлов, И. Педагогический опыт А. Макаренко / И. Козлов. – М. : Просвещение, 1987. – 68 с.
6. Колесникова, И. А. Педагогическое проектирование : учеб. пособие для высш. учеб. заведений / И. А. Колесникова, М. П. Горчакова-Сибирская ; под ред. И. А. Колесниковой. – М. : Издательский центр “Академия”, 2005. – 288 с.
7. Концепція розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року : Указ Президента України від 19.06.2006 р. № 546 // Офіційний вісник України : український інформаційний бюлетень / МЮ України. – 2006. – № 25. – С. 14. – Ст. 1807.
8. Лернер, И. Я. Дидактические основы методов обучения / Лернер И. Я. – М. : Педагогика, 1981. – 185 с.
9. Татур, Ю. Г. Высшее образование: методология и опыт проектирования : учебно-методическое пособие / Ю. Г. Татур. – М. : Университетская книга; Логос. – 256 с.
10. Шевченко, А. И. Проектирование дисциплинарного образовательного пространства в вузе и методика его освоения : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Шевченко Александр Иванович. – Ставрополь, 2004. – 176 с.
11. Щедровицкий, Г. П. Автоматизация проектирования и задачи развития проектировочной деятельности [Электронный ресурс] / Г. П. Щедровицкий //

Разработка и внедрение автоматизированных систем в проектировании (теория и методология). – Режим доступа : <http://www.fondgp.ru/gp/biblio/rus/74>.

Рецензент: кандидат педагогических наук, доцент Дем'янюк Ю. А.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2013.

Мацышин Н. А. Общие подходы к методике проектирования учебного процесса будущих офицеров-пограничников

В статье охарактеризованы научные категории “образование” и “обучение”. Определена сущность педагогического проектирования и проанализированы подходы ученых к его трактовке. Определено авторское видение педагогического проектирования учебного процесса Национальной академии Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого. В процессе исследования автором освещено общее значение целесообразности проектирования образовательного процесса в области методики преподавания дисциплин цикла профессиональной и практической подготовки.

Ключевые слова: образование, обучение, педагогическое проектирование, методика проектирования, будущие офицеры-пограничники.

Matsyshyn M. O. General approaches to the methodology of the future border guard officers educational process projecting

The scientific categories of “education” and “teaching” have been characterized in the article. The essence of pedagogical projecting has been defined and scientists’ approaches to its interpretation have been analyzed. The author’s vision of the pedagogical projecting of the educational process in the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi has been defined. In the process of the research the author highlighted the general meaning of the necessity to project the educational process in the sphere of methodology of subjects of the cycle of professional and practical training.

Key words: education, teaching, pedagogical projecting, methodology of projecting, future border guard officers.